

LBRIS

We know
books

OCTAVIAN FÜLÖP

EU SUNT

B-14849

**POVESTEA BĂIATULUI DE 13 ANI
CARE A SUPRAVIEȚUIT
LAGĂRULUI DE LA**

AUSCHWITZ

CUVÂNT-ÎNAINTE DE EMIL HUREZEANU



EDITURA OMNIUM
BUCUREȘTI • 2026

Auschwitz o floare, în memoria părinților mei și a familiei dispărute...

Mulțumesc cititorilor pentru răbdarea de a lectura aceste rânduri....

CUPRINS

Cuvânt-înainte / 7

Un dar pentru viitor / 15

Declarație / 17

1. Amintiri din copilărie... / 21

2. Ghetoul din Târgu Mureș / 51

3. Deportarea / 59

4. Eliberarea din lagăr / 126

5. Întoarcerea acasă / 137

6. Boală și suferință, după eliberarea din lagăr / 148

7. Activitatea profesională / 159

8. În prezent – pensionar / 186

9. Implicare civică în combaterea antisemitismului și promovarea istoriei și educației despre Holocaust / 203

10. În loc de epilog / 220

ANEXE – Scurte date istorice / 233

Comitatul Mureș-Turda în 1944 / 233

Lista trenurilor morții din Transilvania de Nord care au tranzitat gara Košice (Kassa) în anul 1944 / 233

Mulțumiri / 237

1. Amintiri din copilărie...

Miercurea Nirajului, județul Mureș

Chiar dacă a trecut un număr mare de ani de atunci, eu având acum 95 de ani, îmi amintesc încă foarte bine acea perioadă a copilăriei mele.

M-am născut pe 2 octombrie 1930, în localitatea Miercurea Nirajului, județul Mureș, într-o familie evreiască, părinții mei fiind Fülöp Márton și Malvina Bermann, căsătorită Fülöp.

Tata, născut la data de 13 noiembrie 1900, provenea dintr-o familie evreiască mai modestă, cu șase copii, dar foarte unită. Tata mai avea un frate și patru surori. Învățat de mic cu greutate, se pricepea să facă de toate în gospodărie, chiar dacă avea doar șapte sau opt clase, la absolvirea cărora s-a făcut calfă.

Alintat în familie Mortzi, a fost un bărbat binefăcut, înzestrat din naștere cu o voce extraordinară, care a știut întotdeauna să dea tonul petrecerii, în diversele ocazii în care se reuneau membrii comunității evreiești din Miercurea Nirajului. La data deportării, tata avea 44 de ani...

Mama, născută în 11 noiembrie 1906, provenea tot dintr-o familie evreiască, dar religioasă, cu patru copii (trei fete și un băiat), mult mai înstărită decât familia tatei, astfel că la

căsătorie fiecare dintre cele trei fete a primit o zestre consistentă. Mama avea 38 de ani la data deportării...

Am spus deja că mama provenea dintr-o familie bogată, dar trebuie să menționez că rudele din partea ei, care au locuit la Cricău, în județul Alba, nu au fost deportate la Auschwitz.

Surorile și fratele mamei s-au bucurat de o educație bună. Mătușa Ana din București, sora mamei, avea bacalaureatul, ceea ce i-a permis să lucreze o perioadă ca funcționară la Fabrica de bere Bürger din Târgu Mureș. Mama avea și ea bacalaureatul, ceea ce însemna deja o zestre, când s-a căsătorit cu tata. Așa era pe atunci.

Fratele mamei, Jakob Bermann, a fost inginer la Târgu Mureș. Pe unchiul Jakob l-am găsit acasă, în Târgu Mureș, când m-am întors din lagăr, și o bună perioadă de timp am locuit cu el.

Mătușa Ana de la București, sora mamei, a fost căsătorită cu Herș (Hirsch) Avrum/Avraam. Fiind stabiliți în București, au avut șansa de a nu fi deportați la Auschwitz. Împreună au avut un băiat, care se numea Erwin, vărul meu.

Pe bunica din partea mamei o chema Berta Solomon, iar pe bunicul din partea mamei Isidor. Bunicii din partea tatei s-au numit tot Fülöp. E posibil ca numele să fi fost cândva schimbat, asimilat, dar nu știu când; în orice caz, bunicii din partea tatei au fost evrei și îi chema Fülöp.

La vremea când am dat diferențele la Liceul Romano-Catolic din Târgu Mureș, în foaia mea matricolă era trecută religia israelită.

Școala primară (clasele I-V) am absolvit-o la Miercurea Nirajului. Primele trei clase le-am urmat sub regim românesc, iar celelalte două sub regim horthist. În prima etapă,

până la vârsta de 10 ani, mai precis în primele trei clase primare (I-III), pentru că atunci se învăța de la 7 ani, m-am integrat foarte bine în activitatea școlară. Am fost un elev bun la învățătură, nu chiar de frunte, dar totuși printre cei mai buni din clasă. Învățam, iar profesorii mă apreciau.

În acea perioadă eram prieten cu toți copiii din localitate, pe care îi cunoșteam bine și cu care mă vizitam, mergeam la ei acasă, iar o parte dintre ei veneau la mine acasă. Atunci nu simțeam niciun fel de diferență, nimănui nu-i păsa că sunt evreu.

Majoritatea familiilor care locuiau la Miercurea Nirajului erau de origine maghiară, secuiască, zona fiind cunoscută drept *secuime*. Limba maternă era, bineînțeles, maghiara.

Tot din acea perioadă, îmi amintesc când m-au făcut *străjer*¹ la școală. Am și o fotografie de atunci. Mama mi-a comandat la croitor costumul de străjer, cu centură, pumnal, baionetă, iar de fiecare dată când mă îmbrăcam cu el

¹ Straja Țării (cunoscută și ca Străjeria) a fost o organizație a tinerețului din Regatul României, creată în 1935 de Regele Carol al II-lea. Membrii săi erau cunoscuți ca străjeri și foloseau o formă de salut roman ca formulă de salut. Monarhul a conceput Straja Țării după modelul Hitlerjugend din Germania Nazistă, inspirându-se și din alte grupuri fasciste precum Balilla din Italia. Acest caracter a devenit evident la 3 decembrie 1938, când Straja Țării a fost reorganizată conform liniilor dictaturii personale a regelui Carol, înlocuind toate organizațiile de tineret existente, inclusiv cercetașii, și a devenit supraveghetoria activităților sportive și a tuturor celorlalte activități, precum și una dintre principalele căi de manifestare a cultului personalității regelui Carol. În anul 1940, când guvernul Statului Național Legionar a înlocuit regimul lui Carol al II-lea, după criza provocată de Dictatul de la Viena (cedarea nordului Transilvaniei către Ungaria), organizația a fost desființată și toate bunurile ei au fost preluate de Garda de Fier.

era foarte mândră. În general, aveam două ținute: pantalon bleumarin și cămașă albă sau costum complet.

Cu ocazia sărbătorilor naționale, mă îmbrăcam în costumul de străjer.

Cea mai importantă sărbătoare era *Ziua de 10 mai*¹, când în curtea școlii era instalată o tribună, iar copiii spuneau poezii fiind, desigur, aplaudați. De obicei, pentru că purtam uniforma de străjer, stăteam la marginea tribunei. Îmi mai amintesc că, o dată pe săptămână, aveam careu la străjerie, ocazie cu care trebuia să ridic drapelul, mai cu seamă că eu aveam grad și uniformă.

La școală, deși ar fi trebuit ca materia să fie predată în limba română, profesorii amestecau lucrurile și, pentru că majoritatea lor erau de naționalitate maghiară, la clasă foloseau mai degrabă limba maghiară, decât limba română. Eu cunoșteam de acasă limba maghiară, ca limbă maternă, așa că îmi era comod la școală. În schimb, îmi amintesc de pildă că directorul școlii, care locuia chiar în clădirea instituției și căruia nu-i mai rețin numele după atâția ani, nu știa maghiară, pentru că era din Regat². Noi îi spuneam „Regățeanul”, iar faptul că nu știa ungurește nu era de natură să-l ajute, pentru că nu putea discuta direct cu noi.

Tot din acea perioadă îmi amintesc că, la ora de religie, de regulă veneau la clasă, în aceeași zi, toți oficanții de cult: preotul maghiar, preotul român ortodox și rabinul.

¹ Data de 10 mai a fost denumită „Ziua Regalității”, deoarece a coincis cu sosirea lui Carol I la București, în 1866, și cu încoronarea sa ca rege, în 1881.

² Vechiul Regat - nume dat după Primul Război Mondial (până la instituirea republicii) teritoriului României de dinaintea acestui război (Țara Românească și Moldova)(n.red.).

Pe atunci, între cultele din zonă exista o conviețuire etnică și multiculturală frumoasă.

Am fost un copil bine integrat în comunitatea în care trăiam. Învățam bine și nu simțeam că aș fi privit altfel pentru că aveam altă etnie. Mama, în familia căreia școala conta în mod deosebit, ținea mult să am note bune, în vreme ce pentru tata notele mele aveau o mai mică importanță. Cum toți frații ei erau oameni cu școală, iar ea însăși avea bacalaureatul, ceea ce pe vremea aceea era un lucru mare, mama visa să mă vadă medic. Pentru asta trebuia să învăț serios, așa că mama mă verifica mereu la lecții, iar dacă aveam vreo notă mai mică era nenorocire. În calea visului mamei stătea însă o piedică: eu nu vorbeam limba română. Cum evoluția și dezvoltarea mea erau strâns legate de învățarea limbii române, părinții mei se gândeau ce să facă în această situație. O soluție ar fi fost să mă trimită la București, la sora mamei, dar vremurile s-au arătat potrivnice.

Pe vremea când mergeam la școala din Miercurea Nirajului aveam și activități extrașcolare: îmi plăcea foarte mult sportul. Nu exista sport pe care eu, la vârsta aceea, să nu-l practic: fotbal, alergări, înot, mai ales vara, eram mereu în fruntea grupului de copii. Iarna mergeam cu toții la patinaj pe Niraj sau la săniuș, iar vara la scăldat. Uneori făceam drumeții cu copiii prin împrejurimi. Cel mai mult ne plăcea o pădure rotundă, cu mulți castani, unde mergeam deseori. Alteori, ne adunam toți copiii și ne duceam să mâncăm dudge în curtea unei familii de evrei care avea doi duzi: unul alb și altul negru. Erau prieteni de familie ai părinților mei.

În gașca mea nu erau copii evrei, iar asta mi s-a părut curios de la un moment dat. Petreceam și mă jucam împreună cu ceilalți copii maghiari și români. De sărbători, mai

ales de Paște, mă duceam cu băieții la stropit¹. Obiceiul locului cerea ca băieții, flăcăii mai ales, să meargă la stropit în familiile maghiare în care erau fete. Mă duceam și eu cu băieții la colegele noastre ungueroaice acasă. Stropeam fetele gazdei, spuneam o poezie laică, apoi noi, copiii, primeam din partea gazdei cozonac, iar flăcăii băutura.

Vara, mergeam cu toții la scăldat, pentru că localitatea este străbătută de râul Niraj. În anumite zone, râul era mai adânc și acolo puteam să facem baie și să înotăm. Copii fiind, în drum spre locul de scăldat mai intram în livezile vecinilor și ne umpleam buzunarele cu mere, iar uneori, când ne prindeau, ne certau zdravăn.

Într-o vară, tata, care avea afaceri cu un angrosist la Târgu Mureș, mi-a cumpărat o minge de fotbal. Acum, pentru că aveam o minge de fotbal adevărată, am devenit atacant în echipă. Din acel moment am ajuns și mai cunoscut, toți copiii roiau în jurul meu. În comună, pe terenul unde se ținea oborul de vite, exista și un teren de fotbal bine amenajat, cu porți mari. Mergeam mereu acolo pentru un meci. Dar noi, la vârsta aceea ne jucam oriunde, inclusiv pe stradă, pentru că nu erau mașini ca acum. Formam echipe și încingeam câte un meci, iar băieții se strângeau în jurul meu, pentru că numai eu aveam o minge bună.

Iarna, mergeam la săniuş și la patinaj. Părinții îmi cumpăraseră patine cu care alunecam kilometri întregi pe Nirajul înghețat. Pe atunci, iernile erau grele, dar tare frumoase.

¹ Obiceiul stropitului este o tradiție practică în a doua zi de Paște, în special în Ardeal, în care băieții merg pe la casele fetelor pentru a le stropi cu apă sau parfum. Obiceiul are rădăcini în tradițiile păgâne ale primăverii și fertilității (n. red.).

Dimineața, când mă trezeam, geamurile erau decorate cu flori de gheață, gerul făcea zăpada să scârțâie sub picioare, iar pe mustați se forma într-o clipă un strat gros de promoroacă, de cum ieșea afară. Îmi amintesc că, nu doar o dată, am ajuns în apă și m-am întors acasă cu ciorapii uzi, înghețat, dar nu am avut niciodată vreo problemă și am continuat să patinez cu copiii. Când mergeam la săniuş, urcam câte trei-patru dealuri și coboram câte un kilometru cu sania. Cum cel mai folosit mijloc de transport era, la vremea aceea, sania trasă de cai, îmi plăcea să-mi agăț săniuța de sania cea mare și să călătoresc așa pe distanțe cât mai mari.

O altă distracție de-a mea era să-l înham pe unul dintre cei trei câini ai familiei la căruciorul improvizat pe care mi-l făcuseră muncitorii care lucrau la depozitul de cereale al tatei (tata fiind angrosist). Familia mea avea pe atunci trei câini: Fifi, preferatul mamei, care stătea în casă și pe care mama îl dichisea mereu cu multă dragoste; un alt cățeluș, mai mult vagabond, și un dulău, pe care l-am botezat Bucși. Pe el îl înhămam la „vehiculul” meu – adaptat de muncitori dintr-un cărucior de copil – și fugeam așa pe stradă cu toți vecinii uitându-se după mine.

Până în 1940, am avut o copilărie foarte frumoasă, cu multe amintiri calde legate de părinți, de bunicii de la Târgu Mureș, părinții mamei, pe care îi vizitam des; rudele și bunicii de la Bandul de Câmpie erau din partea tatei.

Familia noastră – tata mai ales – era bine integrată în acel mediu social din Miercurea Nirajului. Eu eram prieten cu majoritatea copiilor maghiari, fără să aibă vreo importanță pentru vreunul dintre noi că sunt evreu.

Cum era viața social-culturală a comunității locale

Pe vremea copilăriei mele, Miercurea Nirajului era o comună, devenită apoi orașel, reședință de plasă, situată într-o depresiune străbătută de râul Niraj, înconjurată de coline și de munți în depărtare, de care mă leagă multe amintiri dragi, fie de la pescuit, înot sau patinaj. Cu mințea mea de copil nu credeam că ar putea exista undeva în lume localități lipsite de relief montan, unde să nu văd munți, deși în acea perioadă auzeam vorbindu-se de Câmpia Rusească.

Centrul localității Miercurea Nirajului, unde se afla și piața, era pavat cu piatră și bine amenajat. În jurul pieței se înlănțuiau prăvăliile, majoritatea evreiești, două farmacii, o cofetărie, cabinetele a doi medici, dintre care unul era evreu. Am și acum în imagine centrul comunei, dominat de turnul înalt al bisericii reformate, cu câteva prăvălii pe laterale, cu biserica catolică, care avea un număr mai mic de enoriași decât biserica reformată, și cu biserica românească, organizată în două încăperi, într-una funcționând un centru greco-catolic, iar în cealaltă unul ortodox, unde, de sărbători, ne mai duceau și pe noi, elevii, cu școala.

În piața centrală, în fiecare miercuri, se organiza un târg unde țăranii din jurul comunei Miercurea Nirajului aduceau diferite produse la vânzare: metraje, lemne, scânduri ș.a. Îmi amintesc de grămezile cu vase de ceramică de Corund nelipsite din piață. Din trei în trei luni era organizat un târg mare, când venea bâlciul și era adus și caruselul... Era o viață frumoasă, care îmi plăcea și cu care mă obișnuisem.

În aceeași piață se ținea și oborul de vite la care participau numeroși negustori. Imaginea târgului de miercuri din Miercurea Nirajului a rămas vie în amintirea mea, mai cu seamă că nu era zi de târg fără bătaie. La secui exista *vendetta*¹. Cei care veneau să-și vândă mărfurile mergeau apoi și la cârciumă, unde se îmbătau, după care bineînțeles izbucnea un scandal care se termina mai mereu cu bătaie. Oamenii se încăierau aproape în fiecare miercuri, unii aveau un fel de briceag (*kotzor*) cu care se tăiau, dar nu se omorau.

La Miercurea Nirajului exista o prefectură, o judecătorie, o jandarmerie, toate instituțiile unei plase, dar era și un cazino și un teren pentru tenis de câmp frecventat de intelectualitatea locală.

Comunitate evreiască din localitate era bine încheagată, avea o sinagogă, o *mikvah* (baie rituală), un rabin - bun talmudist, un haham care era și cantor și un administrator al templului. Familiile evreiești din Miercurea Nirajului erau, cu mici excepții, bine situate. Cu toții respectau tradiția evreiască, în sensul că mâncau *kasher*², cu excepția unei singure familii.

¹ Cutumă justițiară frecventă în trecut în Corsica și în sudul Italiei, potrivit căreia o stare de inimizie provocată de o ofensă sau de un omor se extindea și asupra rudelor victimei, care își asumau obligația de a o răzbuna. Prin extensiune, ură puternică, sete de răzbunare nestăpânită (sursa: dextonline.ro)(n.red.).

² Kașrut este ansamblul regulilor alimentației rituale din iudaism. Cuvântul ebraic „kashér” înseamnă „pregătit după ritual” și, în cazul mâncării, garantat de a fi conform unor standarde de legi religioase evreiești, unele extrem de detaliate și dificile pentru cei care nu sunt familiarizați cu ele. Forma cușer sau, după altă transcripție, „kusher”, reprezintă pronunțarea ebraică așkenazită obișnuită la evreii din

Președintele comunității evreiești din Miercurea Nirajului era Johnnas Sigmund. Tata era vicepreședinte, iar comunitatea avea, cum am spus deja, și un rabin.

Pentru tata, tot ce spunea rabinul era literă de lege. Nu-mi amintesc să fi existat cazuri sau acțiuni de trimitere în judecată între evrei, deși între ei mai erau și fricțiuni, dispute. Însă întotdeauna acestea erau rezolvate de sfatul bătrânilor, care-i convoca pe împiricinuți la discuții cu conducerea comunității, îi puneau pe cei în cauză să jure pe Tora că spun adevărul, iar în cele din urmă se ajungea la consens. Tata nu concepea că acela care trebuia să jure pe Tora ar putea să nu spună adevărul, era o chestiune de morală, de onoare.

Deși, conform religiei iudaice, sâmbăta nu se lucrează, tata a călătorit mult și a lucrat inclusiv în această zi, deoarece avea o afacere cu cereale de care trebuia să se ocupe. Ca să compenseze cumva, făcea numeroase donații, atât pentru comunitate, cât și pentru cei mai săraci din comună, care veneau și-i cereau ajutorul știind că este darnic.

Existau cazuri când veneau la comunitate, pentru a cere sprijinul, evrei din alte părți, mai ales dintre cei care aveau fete și erau nevoiți să le facă zestre. Pe atunci, în comunitatea evreiască exista o mare solidaritate, în sensul că puneau mână de la mână și strângeau bani și daruri pentru a aduna zestre fetei lipsite de mijloace. În acele timpuri, un băiat căuta întotdeauna o fată cu zestre, pentru ca apoi să-și poată deschide o afacere.

România și în graiul limbii idiș vorbit în România a cuvântului ebraic kashér. Evreii sefarzi îl cunosc pretutindeni, inclusiv în România, în pronunțarea ebraică standard - kașer sau kasher.

În Miercurea Nirajului exista o intelectualitate evreiască numeroasă, care întreținea relații bune cu autoritățile românești și cu intelectualitatea maghiară.

Evreii din Miercurea Nirajului practicau tot felul de meserii, dar trebuie să precizez că mulți dintre ei erau buni negustori, aveau numeroase prăvălii, unde vindeau de toate; erau buni meseriași (croitori - cu lucrători, tinichigii - cu lucrători, pantofari ș.a.); unii aveau prăvălii cu textile, iar alții erau angroșiști.

În localitate existau doi mari angroșiști. Johnnas Sigmund, președintele comunității evreiești locale, era unul dintre ei. Avea un băiat cu doi ani mai mare decât mine. Întreaga familie Sigmund a fost deportată la Auschwitz, însă nici unul dintre membrii ei nu s-a mai întors.

Un alt mare angrosist de vinuri și piei prelucrate a fost Cohn Simon, vecin cu noi, care avea doi băieți mai mari decât mine. Familia lui Cohn Simon a fost deportată la Auschwitz, iar cei doi copii ai lui s-au întors acasă după eliberarea din lagăr. Restul familiei a sfârșit la Auschwitz.

În Miercurea Nirajului existau și avocați evrei. Îmi amintesc de familia Lothe, care avea doi băieți; amândoi copiii s-au întors din detașamentul de muncă forțată. De asemenea, era și un medic evreu - dr. Levy, fiul rabinului Levy de la Târgu Mureș. Au fost deportați la Auschwitz și din familia doctorului Levy nu s-a mai întors nimeni.

În fruntea comunității evreiești din Miercurea Nirajului era și Spirer Schandor, mare textilist, vecin cu noi, avea o prăvălie de textile.

Părinții mei erau înrudiți cu familia Rosman, care avea o fată de vârsta mamei, pe care o chema tot Malvina. Această Malvina Rosman, căsătorindu-se cu primarul localității